

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาบ้านหนองตาไถ่ ตำบลหนองเม็ก อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี

The Development of Community Member Participation in Community Forest Sustainable Management A Case Study of Ban Nong Ta Klai Nong Mek Sub-District Nong Han District Udon Thani Province

สุรัช ชูคง¹ธีรวัฒน์ หินแก้ว²พีระยuth ศิลาพรหม³วนิดา ณ ลำพูน⁴สุพัตรา บุตรราช⁵

Surachai Chukong¹Theerawat Hinkaew²Peerayut Silaprom³Vanida Na Lamphun⁴Supattra Buttarat⁵

Corresponding Author's Email: chaisura28@gmail.com¹, toei.2520@gmail.com², peerayut_s23@outlook.co.th³,
vanidavonnarut@gmail.com⁴, supattra25072530@gmail.com⁵

(Received: October 24, 2021; Revised: February 18, 2022; Accepted: March 29, 2022)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชนบ้านหนองตาไถ่ ตำบลหนองเม็ก อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี 2) พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน และ 3) ประเมินผลรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จำนวน 297 คน และแบบสัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 32 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.47$) คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ก่อนการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.72$) หลังการดำเนินการพัฒนา ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.41$) ส่วนการดำเนินงานด้านการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้กระบวนการ A-I-C ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การประเมินผลรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยสร้างจิตสำนึกและความสามัคคีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน สร้างบทบาทหน้าที่และเป็นแรงขับเคลื่อนของการอนุรักษ์ป่าชุมชนและไม่ทำลายป่า รวมถึงบูรณาการองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและสามารถมีภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลของการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม คือ ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หลังจากการพัฒนาการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: ป่าชุมชน การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม การจัดการป่าชุมชน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study basic information on participation in sustainable community forests management of the people of Ban Nong Ta Klai, Nong Mek Sub-district, Nong Han District, Udon Thani Province; 2) to develop a model for people's participation in sustainable community forest management; and 3) to evaluate the results of the model of participation in sustainable community forest management of the people. Data

^{1,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพินิจบัณฑิต

² อาจารย์ประจำสาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยพินิจบัณฑิต

⁴ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยพินิจบัณฑิต

⁵ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน คณะวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยพินิจบัณฑิต

^{1,3} Lecturers, Public Administration Program, Faculty of Political Science, Pitchayabundit College

² Lecturer, Management Program, Faculty of Business Administration, Pitchayabundit College

⁴ Lecturer, Accountancy Program, Faculty of Business Administration, Pitchayabundit College

⁵ Lecturer, Community Public Health Program, Faculty of Science, Pitchayabundit College

were collected using a questionnaire of 297 people and an interview form with the community forest committee of 32 people. Data were analyzed by descriptive statistics such as mean, standard deviation. The results of the research revealed that the model of people's participation in community forest management overall, it was at a moderate level ($\bar{X}=3.47$). The community forest board gave more importance to community forest management than ever before. Before proceeding with the development Overall participation was moderate ($\bar{X}=2.72$). The overall level of participation was moderate ($\bar{X}=3.41$) after the development implementation. The development of participation in community forest management by using the A-I-C process in 4 aspects: 1) participation in thinking, planning and decision-making; 2) participation in practice; 3) participation in receiving benefits; and 4) participation in monitoring and evaluation. Evaluation of the participation model be raising awareness and unity in community forest conservation create roles, duties and be the driving force of community forest conservation, forest destruction and including integrating the body of knowledge to benefit the community and being able to have network partners to conserve forest resources. The result of the development of participation model is to make people more involved after the development of participation.

Keywords: community forest, participation model development, community forest management

ความเป็นมาของปัญหา

การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นกระแสหนึ่งในปัจจุบันที่ประชาชนให้ความสำคัญ โดยมีชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศที่อาศัยอยู่ในป่าจนสามารถเรียกกันว่า “ป่าชุมชน” ได้พยายามดำเนินกิจกรรมมากมายเพื่ออนุรักษ์และรักษาป่าไว้ให้คงอยู่ ทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบและวิธีดำเนินการเรื่องป่าชุมชนแตกต่างกันออกไป และไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เพราะเป็นการดำเนินการในภาคประชาชนเพียงส่วนเดียว โดยไม่มีการประสานความร่วมมือจากภาครัฐหรือเอกชนเท่าที่ควร เพราะฉะนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญมากที่สุดต่อการบริหารจัดการป่าและพัฒนาชุมชน

จังหวัดอุดรธานี มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 11,730.302 ตารางกิโลเมตร มีป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญ โดยแบ่งเป็นป่าชุมชนทั้งหมด 76,545 ไร่ 1 งาน 16 ตารางวา มีหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการป่าชุมชน จำนวน 506 หมู่บ้าน จัดตั้งเป็นป่าชุมชนจำนวน 441 โครงการ โดยในตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน มีจำนวนหมู่บ้าน 20 หมู่บ้าน เข้าร่วมโครงการป่าชุมชน 9 หมู่บ้าน และจัดตั้งเป็นป่าชุมชน 7 โครงการ มีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด 407 ไร่ 1 งาน 81 ตารางวา ภาครัฐจัดสรรงบประมาณ ประจำปี พ.ศ. 2562 ให้ทำกิจกรรมส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในเขตตำบลหนองเม็ก ได้แก่ ป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ หมู่ที่ 4 และ หมู่ที่ 16 มีเนื้อที่รวมกันเป็นจำนวน 244 ไร่ 2 งาน

2 ตารางวา (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมป่าไม้, 2561) ที่ผ่านมามีประชาชนทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้ประโยชน์จากป่าชุมชนดังกล่าวอย่างมาก เช่น เรื่องของแหล่งอาหารจากพืชบางชนิด เช่น เห็ดตามฤดูกาล และการเอาไม้มาทำที่อยู่อาศัย และทำเชื้อเพลิงบ้าง ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนนั้นเป็นประโยชน์ส่วนตัวเป็นส่วนมาก และหลายครั้งเกิดความขัดแย้งและการแตกแยกทางความคิดเรื่องการบริหารจัดการป่าชุมชน และที่สำคัญที่สุด คือ ชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ลง เพราะฉะนั้น เพื่อให้การบริหารจัดการ ป่าชุมชนเป็นไปอย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด ประเด็นหลักด้าน “การมีส่วนร่วม” จึงเป็นเรื่องสำคัญ

จากการศึกษาของ อีรวัฒน์ ไรจน์กิจจากุล และ พระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี (2563) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านวังหม้อ ด้านที่มีปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านวังหม้อได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมคิด ร่วมร่างธรรมนูญศีลธรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาร่วมกันของประชาชนในชุมชน

จากการศึกษาของ ประเมิน กาฬภักดี (2564) พบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่สามารถจัดการได้อย่างยั่งยืน ต้องคำนึงถึงการได้ประโยชน์ที่สมดุลกันระหว่างป่ากับชุมชน มีการวางแผนจัดการโดยไม่แยกป่าออกจากชุมชน กิจกรรมที่ถูกกำหนดภายใต้กฎ ระเบียบตามมติของชุมชนต้องไม่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ที่เคยได้รับจากทรัพยากรป่าชุมชน

การศึกษารูปแบบที่ยั่งยืนในการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถช่วย แก้ปัญหาได้ โดยกระบวนการจัดการป่าต้องสอดคล้องกับ สถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ นอกจากนั้นต้องมีการทบทวน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากปัญหาและแนวทางการพัฒนาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาารูปแบบการมี ส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองตาใกล้ หมู่ที่ 4 และ หมู่ที่ 16 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการค้นหาและกำหนด กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชัดเจน ตลอดจนเป็น ตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการ ป่าชุมชนอื่นๆ ต่อไป โดยการวิจัยนี้จะเน้นไปที่การศึกษาถึง ข้อมูลพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การ พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม และการประเมินผลรูปแบบการ มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อประเมินผลรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed methods) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยประยุกต์รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and development) และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 16 บ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน 1,308 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2563)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 16 บ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรการคำนวณของเครซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 297 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่าง สำหรับการสุ่มตัวอย่าง โดย ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) ได้แก่ การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) และคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 32 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

3.1 นักวิจัยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวความคิดในการสร้างแบบสอบถามที่สมบูรณ์แบบ

3.2 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามกรอบของการวิจัยเพื่อให้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

3.3 นำแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ตรวจสอบเนื้อหาและโครงสร้างของคำถาม

3.4 นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและได้ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาและได้ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามที่ 0.8 (IOC)

3.5 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรกลุ่มตัวอย่างนอกพื้นที่ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนบ้านนาโป่ง หมู่ที่ 7 ตำบลบะยาว อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 297 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับคณะกรรมการป่าไม้ชุมชน จำนวน 32 คน โดยมีวิธีดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในอดีต โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับคณะกรรมการป่าชุมชน สำหรับข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนใน 4 ประเด็น คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยใช้เทคนิค A-I-C (Appreciation, Influence, and Control)

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ค่าเฉลี่ย	ระดับการมีส่วนร่วม
1.00 – 1.50	ระดับน้อยที่สุด
1.51 – 2.50	ระดับน้อย

2.51 – 3.50	ระดับปานกลาง
3.51 – 4.50	ระดับมาก
4.51 – 5.00	ระดับมากที่สุด

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง และจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ

ผลการวิจัย

จากการวิจัยส่งผลให้ได้ข้อคิดเห็นในการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการประเมิน เสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ตามหลักการพัฒนาการมีส่วนร่วม 3 สร้าง ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ วัตถุประสงค์ข้อ 1 คือ 1) การระดมสมอง (Brainstorming) 2) ประมวลและสังเคราะห์ปัญหา และการจัดการป่าชุมชน 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Work shop) และ 4) กลุ่มเสวนา (Group discussion)

วัตถุประสงค์ข้อ 2 คือ 1) กระบวนการแสวงหาความรู้ การจัดการความรู้ (Knowledge management) 2) กระบวนการเครือข่ายเชิงอนุรักษ์ป่าชุมชน 3) เวทีชาวบ้าน และ 4) ดำเนินการใช้รูปแบบ/ปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองตาไถ่สำหรับการศึกษาค้นคว้า มีดังนี้

1. เวทีการระดมสมอง ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และจิตอาสา ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมทำ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนบ้านหนองตาไถ่ในอดีต เช่น ความอุดมสมบูรณ์ สภาพดิน สภาพอากาศ ความเจริญ ด้านประชากร ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครอบครัว ความสัมพันธ์คนในชุมชน

1.2 การวิเคราะห์บริบทชุมชน (SWOT analysis)

จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค

1.3 การวิเคราะห์ชุมชนด้วยผังชุมชน

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

โดยผู้วิจัยได้มุ่งเน้นเป้าหมายและความสำคัญของปัญหารวมทั้งกระบวนการวิจัยโดยให้ความสำคัญแก่ผู้เข้าร่วมทุกคนทุกขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การให้ความรู้โดยวิทยากร การชมวีดิทัศน์ด้าน

การจัดการป่าไม้ ประโยชน์ทางตรง ทางอ้อมของทรัพยากรป่าไม้ และภัยพิบัติที่เกิดจากการทำลายป่าไม้

2.2 การรับฟังแนวคิดของผู้นำชุมชน ปราชญ์

ชาวบ้าน ในด้านการเทคนิคการป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์พื้นที่ป่า การออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ บทลงโทษในการตัดไม้ทำลายป่า การกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าไม้ พร้อมทั้งการปลูกป่าทดแทน และการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้

2.3 การจัดการความรู้ด้วยผังก้างปลา พบว่าทำให้รู้

ถึงปัญหา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ และการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคี

3. การมีส่วนร่วมวางแผน กำหนดกิจกรรม วัน เวลา

ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนบ้านหนองตาใกล้ เป็นต้นว่า กิจกรรมการปลูกป่า พิธีการบวชป่า ซึ่งพบว่าหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน พระ เยาวชน และชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมากและได้มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันว่าควรจะมีการขยายพื้นที่ปลูกป่าไปยังพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง โดยมีการหมุนเวียนการบวชป่าไปตามพื้นที่ป่าที่ติดกับวัด โรงเรียน และหมู่บ้านเป็นประจำปีละ 2 ครั้ง

วัตถุประสงค์ ข้อ 3 คือ 1) สร้างจิตสำนึกและความ

สามัคคีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน 2) สร้างบทบาทหน้าที่และเป็นแรงขับเคลื่อนของการอนุรักษ์ป่าชุมชนและไม่ทำลายป่า และ 3) บูรณาการองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และสามารถมีภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1. ผลการประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (n = 297)

การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. การมีส่วนร่วมในการคิดวางแผน และตัดสินใจ	3.33	0.77	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	3.26	0.79	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์	3.22	0.82	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	3.61	0.86	มาก
ภาพรวม	3.47	0.73	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.73) มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

2. ผลการประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม ด้วยเทคนิค A-I-C ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมก่อนการดำเนินการพัฒนาของคณะกรรมการปทุมชนต่อการจัดการปทุมชนบ้านหนองตาไถ่ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (n = 32)

การมีส่วนร่วมก่อนการดำเนินการพัฒนา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ	2.67	0.46	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	2.50	0.59	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมรับผล ประโยชน์	2.57	0.47	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผล	2.78	0.52	ปานกลาง
ภาพรวม	2.72	0.44	ปานกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า คณะกรรมการปทุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการปทุมชนมากขึ้นกว่าเดิม จะเห็นได้จาก ก่อนการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.72$)

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมหลังการดำเนินการพัฒนา ของคณะกรรมการปทุมชนต่อการจัดการปทุมชนบ้านหนองตาไถ่ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (n = 32)

การมีส่วนร่วมหลังการดำเนินการพัฒนา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ	3.25	0.56	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	3.28	0.60	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์	3.21	0.56	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมิน ผล	3.57	0.69	มาก
ภาพรวม	3.41	0.56	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 พบว่า คณะกรรมการปทุมชนหลังการดำเนินการพัฒนา ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$) ผลการประเมินการพัฒนาการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาในทั้ง 4 ด้าน กล่าวคือ

1) ด้านการมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจ คณะกรรมการปทุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีส่วนร่วมในการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับ ในการบริหารจัดการปทุมชนเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.25$)

2) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ คณะกรรมการปทุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของปทุมชน มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.28$)

3) ด้านการมีส่วนร่วมรับผล ประโยชน์ คณะกรรมการปทุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีส่วนร่วมในการใช้พื้นที่บริเวณปทุมชน และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากทรัพยากรปทุมชนด้านอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ไช้ผดแดง มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.21$)

4) ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล คณะกรรมการปทุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีส่วนร่วมในการประเมินแผนการดำเนินงานด้านการจัดการปทุมชน คะแนนเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.57$)

3. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปทุมชนบ้านหนองตาไถ่

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการปทุมชน โดยใช้กระบวนการ A-I-C ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเห็นคุณค่า (Appreciation: A) 2) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Influence: I) 3) ขั้นควบคุม (Control: C) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ขั้นเห็นคุณค่า (Appreciation: A) ขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกัน โดยการจัดเวทีให้คณะกรรมการปทุมชน และประชาชน เข้ามาพูดคุยถึงสภาพการณ์ และปัญหาเกี่ยวกับปทุมชนบ้านหนองตาไถ่ ทั้งความต้องการในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การพัฒนาการมีส่วนร่วมขึ้นเห็นคุณค่า (Appreciation: A)

ประเด็น	อดีต (ปัญหา)	ปัจจุบัน (วิธีแก้ไขปัญหา)	อนาคต (นำไปปรับใช้)
ปัญหา และสภาพ ป่าชุมชน	ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งมีการใช้อำนวยความสะดวกประโยชน์ในกลุ่มสมาชิก ญาติพี่น้องของคณะกรรมการป่าชุมชนเท่านั้น และมีการใช้ทรัพยากรป่าอย่างไม่เหมาะสม เช่น การตัดไม้มาทำฟืนเป็นเชื้อเพลิง และการลักลอบตัดไม้เศรษฐกิจเพื่อนำไปขาย	มีการจัดตั้งกฎระเบียบในการใช้ป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด และให้ประชาชนได้เข้าถึงในการใช้ประโยชน์ในทุกกลุ่ม	มีการปรับกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนให้มากขึ้น และมีมาตรการในการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ เพื่อเป็นการรักษาอนุรักษ์ผืนป่าให้ได้ประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม
ความต้องการ	ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการเก็บสมุนไพร เก็บเห็ด เก็บไม้ไผ่ถ่าน และการนำทรัพยากรน้ำในป่าชุมชนในส่วนที่มีพื้นที่ติดต่อกับป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์	ต้องการให้ชาวบ้านและประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเพิ่มขึ้น และปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเพิ่มผืนป่าให้กับป่าชุมชน และช่วยกันพัฒนาลุ่มน้ำ เพื่อประโยชน์ของชุมชนในการมีน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค ตลอดจนมีการกำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน และให้ประชาชนชาวบ้านใช้วัสดุอื่นๆ แทนการใช้ไม้ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้	ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนในกับประชาชน รวมถึงปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ให้รู้ถึงคุณค่า และประโยชน์ของป่าชุมชนให้มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ และเพิ่มกิจกรรมในการพัฒนาป่าชุมชน ได้แก่ การปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร พืชครัวเรือน รวมถึงมีการสำรวจป่า และจัดทำแนวกันไฟป่า เป็นต้น

3.2 ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Influence: I) คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชน กำหนดวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ

และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ ได้ช่วยกันเสนอโครงการทั้งหมด 5 โครงการ และได้จัดลำดับความสำคัญ ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การพัฒนาการมีส่วนร่วมขั้นปฏิสัมพันธ์ (Influence: I)

โครงการ	ทำอะไร	ทำอย่างไร	ใครทำ	ทำเมื่อไร
ปลูกพืชสมุนไพร	ปลูกพืชสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค	เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืช และใช้เกษตรอินทรีย์ในการเพาะปลูกจัดสรรพื้นที่ในการปลูกและขยายพันธุ์พืชสมุนไพร	ชาวบ้านทุกคนและคณะกรรมการป่าชุมชน	วันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

โครงการ	ทำอะไร	ทำอย่างไร	ใครทำ	ทำเมื่อไร
แปรรูปสมุนไพร	แปรรูปสมุนไพรที่ปลูกเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น น้ำดอกอัญชัน น้ำใบย่านาง น้ำต้มจากว่านสมุนไพรต่างๆ เป็นต้น	เชิญหมอยา และปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับหมอยาพื้นบ้านมาให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพร แก่ชาวบ้านและคณะกรรมการป่าชุมชน	หมอยาพื้นบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน	รวมกลุ่มเพื่อเข้าร่วมอบรมในเดือนมกราคม 2564
สำรวจและดูแลรักษาป่า	สำรวจและดูแลป่าชุมชนเพื่อป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าในทุกกรณี	จัดเวรยามเพื่อเข้าไปสำรวจ ตรวจ สอบป่าชุมชนเป็นระยะ	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ชาวบ้านทุกคนและคณะกรรมการป่าชุมชน	เข้าไปสำรวจป่าชุมชนทุกวันอย่างต่อเนื่อง
ป้องกันไฟป่า	ทำแนวป้องกันไฟถาวร	เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแนวป้องกันไฟป่าให้กับชาวบ้านและคณะกรรมการป่าชุมชน	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ชาวบ้านทุกคนและคณะกรรมการป่าชุมชน	เข้าร่วมอบรมและจัดทำแนวกันไฟป่าในเดือนมกราคม 2564
ป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง	ส่งเสริมการปลูกป่า พืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร พืชในครัวเรือนประโยชน์ของการปลูกป่า ซึ่งจะนำมาถึงการใช้อย่างที่มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น	จัดสรรพื้นที่ในการปลูกพืช 3 อย่างและรับประโยชน์ 4 อย่าง	ชาวบ้านทุกคนและคณะกรรมการป่าชุมชน	วันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน

3.3 ชั้นควบคุม (Control: C) ชาวบ้านร่วมกันคิด รับผิดชอบโครงการ โดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย
 ยอมรับและทำงานร่วมกัน โดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรม
 วัตถุประสงค์ วิธดำเนินงาน แหล่งงบประมาณ ดังแสดงใน
 ต่างๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินการ ซึ่งจะ
 ตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การพัฒนาการมีส่วนร่วมชั้นควบคุม (Control: C)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	แหล่งงบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ
ปลูกพืชสมุนไพร - จัดสรรพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพร - หาพันธุ์ไม้สมุนไพรในป่า - ร่วมกันปลูกพืชสมุนไพร	เพื่อขยายพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพรและอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร	เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชและใช้เกษตรอินทรีย์ในการเพาะปลูกจัดสรรพื้นที่ในการปลูกและขยายพันธุ์พืชสมุนไพรจัดสรรพื้นที่ในเขตป่าชุมชน ในการปลูกพืชสมุนไพร	กลุ่มงานวิจัย	ปราชญ์ชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน
แปรรูปสมุนไพร - อบรมการผลิตน้ำสมุนไพร ว่านสมุนไพรต่างๆ	เพื่อนำพืชสมุนไพรมาแปรรูปใช้ในชุมชน ขายผลิตภัณฑ์ชุมชน	หมอยาพื้นบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน มาจัดอบรมให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการแปรรูปสมุนไพรและการนำไปใช้	กลุ่มงานวิจัย	หมอยาพื้นบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	แหล่งงบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ
สำรวจและดูแลรักษาป่า - ออกสำรวจป่า	สำรวจและดูแลป่า เพื่อป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าในทุกกรณีจากเขตป่าชุมชน	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้ามาให้ความแนะนำ และช่วยจัดเวรยามเพื่อเข้าไปสำรวจป่าชุมชนในทุกวันอย่างต่อเนื่อง	กลุ่มงานวิจัย	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คณะกรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านทุกคน
ป้องกันไฟป่า - จัดทำแนวป้องกันไฟป่าถาวร	เพื่อจัดทำแนวป้องกันไฟป่าในฤดูแล้ง	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ความรู้และวิธีการจัดทำแนวกัน ไฟป่า	กลุ่มงานวิจัย	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คณะกรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านทุกคน
ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง - การปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจเพื่อนำพาประโยชน์ในการใช้งาน	เพื่อส่งเสริมการปลูกป่าพืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร พืชในครัวเรือน ประโยชน์ของการปลูกป่า ซึ่งจะนำมาถึงการใช้ประโยชน์ที่มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น	วิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ได้ประโยชน์แก่ชุมชนในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจเพิ่มของชุมชน เป็นต้น	กลุ่มงานวิจัย	วิทยากร คณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านทุกคน

อภิปรายผล

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน พบว่า ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีจิตสำนึกตระหนัก และให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินแผนการดำเนินงานด้านการจัดการป่าชุมชน การติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน การเสนอแนะเพื่อการพัฒนาป่าชุมชน การลดความขัดแย้งในเรื่องการหาผลประโยชน์ส่วนตนในป่าชุมชน และการควบคุมกฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติของป่าชุมชนที่กำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัด แต่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าน้อย เนื่องจากประเด็นดังกล่าวเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าเพียงบางฤดูเท่านั้น และประชาชนลดการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อต้องการให้พันธุ์พืชเหล่านั้นได้เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ตามฤดูกาล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศรีประไพ คุ่มศัตรู (2559) ที่ทำการศึกษากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน: การศึกษาดำบลช่องสะเดา อำเภอมือง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.96$) และระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน แนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยการจัดทำโครงการรักษาป่าต้นน้ำ โครงการปลูกป่า โครงการบวชป่า โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจารณ์ มะลิวรรณ, อภิชาติ ใจอารีย์ และประสงค์ ต้นพิชัย (2560) ที่ทำการศึกษานโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.86$) ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่าชุมชนเขาขลุ่ย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ยบ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในแต่ละครั้งจะเป็นการสั่งการจากผู้นำชุมชนประชาชนจึงเข้าร่วม แต่ความเข้าใจในเรื่องการจัดการป่าชุมชนของประชาชนยังมีไม่มากนัก แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ประกอบไปด้วยรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน ขั้นตอนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บทบาทของแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยเงื่อนไขการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน โดยใช้กระบวนการ A-I-C ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงส่องแสง แต้เฮง (2558) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การทำงานแบบ 3 ประสาน ประกอบด้วย นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ มิติที่ 3 การริเริ่มให้เกิดโครงการปฏิบัติจริง มิติที่ 4 การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิติที่ 5 การพัฒนาให้เกิดสถาบันในชุมชน นอกจากนี้ องค์ประกอบของรูปแบบมี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การค้นหาบุคคล/กลุ่มที่สนใจ 2) การจัดตั้งภาควิชาพัฒนา 3) การวางแผน 4) การดำเนินโครงการ 5) การตัดสินใจ 6) การประเมินผล และ 7) การร่วมรับผลประโยชน์

แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ คือ 1) การจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ 2) การพัฒนาศักยภาพการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และ 3) การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน

การประเมินผลรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน โดยสร้างจิตสำนึกและความสามัคคีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน สร้างบทบาทหน้าที่และเป็นแรงขับเคลื่อนของการอนุรักษ์ป่าชุมชนและไม่ทำลายป่า รวมถึงบูรณาการองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และสามารถมีภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิษชาอร ทาพระเจริญ และ สวรรยา ธรรมอภิพล (2559) ได้ทำการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ป่าเสื่อมโทรมเนื่องจากการตัดไม้เพื่อการพาณิชย์และการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรกรรมของชาวบ้าน เกิดการรวมกลุ่มกันของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน

บ้านช่องแคบผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน ร่วมกันจัดตั้งกฎระเบียบว่าด้วยการรักษาป่าชุมชนบ้านช่องแคบ และช่วงฟื้นฟูและดูแลรักษา ในส่วนของปัจจัยแห่งความสำเร็จมาจากปัจจัยภายในชุมชนด้านผู้นำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการใช้กลไกนโยบายด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าไม้ และปัจจัยภายนอกที่มีผลมาจากการสนับสนุนด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ

สรุปผลการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองตาไถ่ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
2. การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยใช้กระบวนการ A-I-C สามารถช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้นในทั้ง 4 ประเด็น คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล
3. กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม ด้วยเทคนิค A-I-C ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชน กล่าวคือ คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรจัดกิจกรรมเสริมความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับประชาชน ควรจัดสนทนากลุ่มการมีส่วนร่วมและบอกวิธีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และจัดกิจกรรมให้มากขึ้นเป็นระยะ ประชาชนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับปานกลาง ดังนั้น ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยจัดกิจกรรมและกำหนดนโยบายที่สามารถทำให้ทุกฝ่ายปฏิบัติร่วมกันได้
2. ควรจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน และผู้นำชุมชนร่วมกันส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน เช่น เชิญชวนให้ติดตามข่าวสารการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชุมชนที่เคยดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการ

ป่าชุมชนและประสบความสำเร็จหรือมีชื่อเสียง มีการศึกษาดูงานเพื่อสังเกตการจัดการที่เหมาะสมมุ่งเน้นให้ประชาชนกลับมาสนใจให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม จากการทำประชาคม แนวทางหรือข้อเสนอแนะ เพื่อทำวิจัยต่อเนื่องได้ แนวทางที่เหมาะสมออกมาอยู่ในรูปแบบของโครงการ ได้แก่ โครงการรักษาดินน้ำ โครงการปลูกป่า โครงการบวชป่า ให้ประชาชนได้ปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง และต่อเนื่องตลอดไป

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มในอนาคต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและท้องถิ่น

3. ควรมีการศึกษาวิจัยที่เน้นการประยุกต์พุทธปรัชญาในด้านของการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ควรศึกษาผลหลังจากที่ชุมชนได้ร่วมคิดวางแผนร่วมจัดทำโครงการ/กิจกรรมแล้ว ชุมชนมีการปฏิบัติตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคอะไร และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ณิชากร ทาพระเจริญ และ สวรรยา ธรรมอภิพล. (2559).

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. ใน สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก ครั้งที่ 9 (น. 9-16). การประชุมสัมมนาทางวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก ครั้งที่ 9, ชลบุรี.

ดวงส่องแสง แต้เฮง. (2558). การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร*, 10(2), 17-32.

ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล และ พระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี. (2563). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน. *วารสาร มจรอุบลปริทรรศน์*, 5(3), 239-254.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ประเมิน กาพภักดี. (2564). แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก. *วารสารนิเทศศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 5(1), 1-27.

วิภาวรรณ มะลิวรรณ, อภิชาติ ใจอารีย์ และ ประสงค์ ต้นพิชัย. (2560). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. *วารสารฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 694-708.

ศรีประไพ คุ้มศัตรู. (2559). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน: การศึกษาตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 1(3), 59-68.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมป่าไม้. (2561, 24 ตุลาคม). ป่าชุมชนบ้านหนองตาใกล้. สืบค้นจาก http://forestinfo.forest.go.th/fCom_detail.aspx?id=13014

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2563, ธันวาคม). สถิติจำนวนประชากรพื้นที่จังหวัดอุดรธานี อำเภอหนองหาน ตำบลหนองเม็ก ปี 2563. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/?fbclid=IwAR2pDI CcL77MoMQIsQuSfaKgHS2asEeGYilfhKvr3QV TeK0wJJzuCdWPZhg#/displayData>